

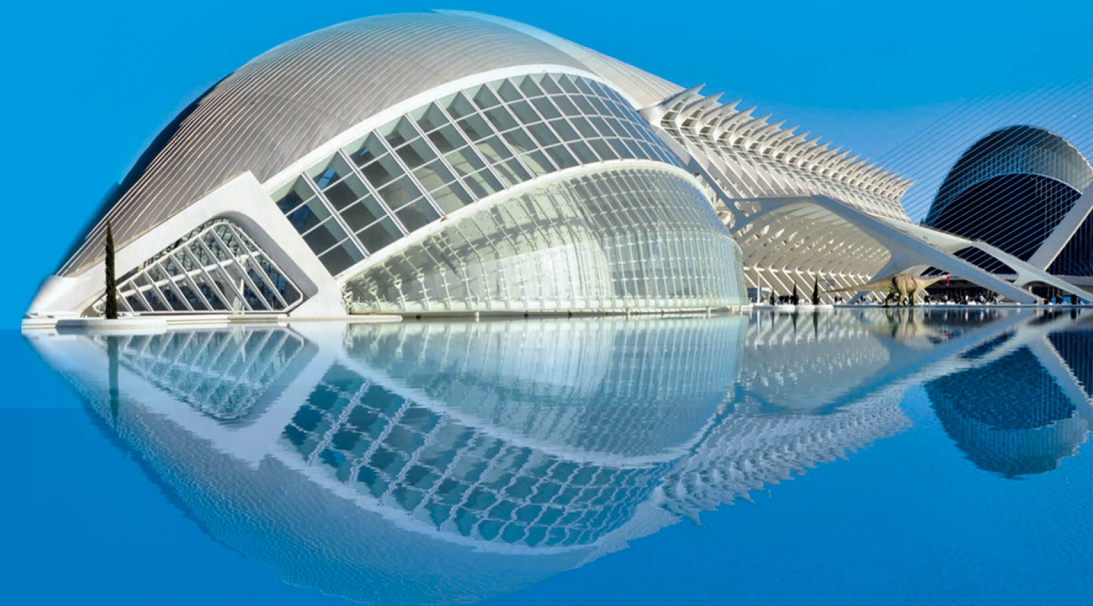
**ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Є.І. Масленніков
Е.А. Кузнєцов
Ю.М. Сафонов
С.В. Філіппова

Є.І. МАСЛЕННІКОВ, Е.А. КУЗНЕЦОВ,
Ю.М. САФОНОВ, С.В. ФІЛИППОВА

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Міжуніверситетська колективна монографія

Випуск 1

За редакцією д.е.н., доц. Є.І. Масленнікова

Херсон
Видавець Грінь Д.С.
2016

УДК 330.341.1
ББК У9(4УКР)-55
М 315

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (протокол № 3 від 24 листопада 2015 р.)
Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського національного політехнічного університету (протокол № 3 від 8 грудня 2015 р.)

Рецензенти:

Макаренко М.В. – доктор економічних наук, професор Державного економіко-технологічного університету транспорту, ректор;

Сахаський М.П. – доктор економічних наук, професор Одеської державної академії будівництва та архітектури, завідувач кафедри маркетингу;

Бутенко А.І. – доктор економічних наук, професор Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, завідувач відділом.

Масленніков Є.І., Кузнєцов Е.А., Сафонов Ю.М., Філіппова С.В. та інші

М 315 Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія
Вип. 1/ за ред. д.е.н., доц. Є.І. Масленнікова. – Херсон: Грінь Д.С., 2016. – 854 с.

ISBN 978-966-930-078-2

У міжуніверситетській колективній науковій монографії розглянуто: теоретико-методологічні та практичні аспекти інноваційної економіки в умовах трансформаційних змін. У монографії представлені результати наукових досліджень та наукові позиції дослідників різних університетів України. В монографії започатковано наукову дискусію для науковців та практиків в галузях економіки, управління та адміністрування, щодо розвитку інноваційної економіки.

Міжуніверситетська колективна наукова монографія буде корисною для докторантів, аспірантів, магістрів, науковців, керівників підприємств, які досліджують проблеми інноваційної економіки.

ISBN 978-966-930-078-2

© Масленніков Є.І., Кузнєцов Е.А. Сафонов Ю.М.,
Філіппова С.В. та ін., 2016

ЗМІСТ

I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	11
РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	12
<i>д.е.н., проф. Захарченко В. І.</i> <i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	29
<i>к.е.н., доц. Побережець О.В.</i> <i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	64
<i>д.е.н., проф. Сафонов Ю.М., к.е.н., доц. Мельник Ю.М.</i> <i>Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана</i> <i>Одеська національна академія харчових технологій</i>	
РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ	84
<i>к.е.н., доц. Радченко О.П., Шавалюк О.І.</i> <i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i> <i>Львівський національний аграрний університет</i>	
РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО КАПІТАЛУ	118
<i>д.е.н., проф. Кузнєцов Е.А.</i> <i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 6. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	148
<i>к.е.н., доц. Столбуненко Н.М., Прибок В.А.</i> <i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 7. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	171
<i>к.е.н., доц. Смоквіна Г. А.</i> <i>Одеський національний політехнічний університет</i>	

РОЗДІЛ 8. КРИЗА СФЕРИ НДДКР І ФОРМУВАННЯ РИНКУ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	212
<i>к.е.н. Захарченко Н.В.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 9. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО БАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	228
<i>к.е.н. Балог О.Г.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 10. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	259
<i>к.е.н. Борщ В.І.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 11. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА	283
<i>к.е.н., доц. Ненно І.М.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 12. ІННОВАЦІЙНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	316
<i>д.е.н., проф. Коніщева Н. Й., асп. Воропаєв В. М.</i>	
<i>ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»</i>	
РОЗДІЛ 13. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	344
<i>к.е.н., доц. Рудинська О.В., к.е.н., доц. Пономарьова Г.О.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
<i>Одеська обласна державна адміністрація</i>	
РОЗДІЛ 14. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	364
<i>Масіна Л.О., Кривенко О.В.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	

ІІ. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	401
РОЗДІЛ 15. ОСОБЛИВОСТІ СЦЕНАРНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КОНТРОЛІНГУ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	402
<i>д.е.н., проф. Філіппова С.В., к.е.н., доц. Селіванова Н.М.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 16. ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ	440
<i>д.е.н., доц. Черниш І.В.</i>	
<i>Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка</i>	
РОЗДІЛ 17. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КРЕДИТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК	456
<i>д.е.н., проф. Ботвіна Н. О.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 18. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПАСТКИ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЯК НАСЛІДОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПАТОЛОГІЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	483
<i>к.е.н., доц. Мазур О.Є.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 19. ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	522
<i>к.п.н., доц. Матукова Г.І.</i>	
<i>Криворізький економічний інститут</i>	
<i>ДВНЗ «Криворізький національний університет»</i>	
РОЗДІЛ 20. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИХ ОБЛІГАЦІЙ	542
<i>к.е.н., доц. Кірсанова В.В., к.е.н. Ковальова О.М.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
<i>Одеський національний економічний університет</i>	
РОЗДІЛ 21. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ В ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАПАСІВ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	562
<i>д.е.н., проф. Сафонов Ю.М., к.е.н. Собчишин В. М.</i>	
<i>Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана</i>	
<i>Полтавська державна аграрна академія</i>	

РОЗДІЛ 22. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ПОРТФЕЛЮ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	586
<i>д.е.н., доц. Масленніков Є.І., Данилов Р.І.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 23. ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КАДРОВОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	607
<i>к.е.н., доц. Башинська І.О.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 24. СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИНЦИПАХ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	635
<i>д.е.н., доц. Коваленко О.М., к.е.н., доц. Станіславик О.В.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 25. ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ОПЕРАТОРІВ ЗІ ЗНАЧНОЮ РИНКОВОЮ ВЛАДОЮ В СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ.....	653
<i>к.е.н., доц. Танащук К.О.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 26. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА СУКУПНІСТЮ ПОКАЗНИКІВ.....	673
<i>к.е.н., доц. Побережець О.В., Татарчук І.В.</i>	
<i>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова</i>	
РОЗДІЛ 27. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ В УСТАНОВІ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ: ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ.....	685
<i>Патинська М.М.</i>	
<i>Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана</i>	
РОЗДІЛ 28. АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СПОЖИВЧОЮ КООПЕРАЦІЄЮ ДО УМОВ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	702
<i>д.е.н., проф. Маркіна І.А.</i>	
<i>Полтавська державна аграрна академія</i>	

РОЗДІЛ 29. ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІНСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	721
<i>к.е.н., доц. Черкасова С.О.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 30. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ КОНТРОЛЮВАННЯ.....	752
<i>Варчук О.А.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	
РОЗДІЛ 31. НАПРЯМИ ТА ЗАХОДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ	792
<i>д.е.н., професор Шимановська-Діанич Л. М., к.е.н. Іщейкін Т. Є.</i>	
<i>ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»</i>	
РОЗДІЛ 32. СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ВИТРАТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	824
<i>д.е.н., доц. Ковтуненко К.В., Шацкова Л.П.</i>	
<i>Одеський національний політехнічний університет</i>	

- Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Foreign_direct_investment_statistics
26. США інвестували около 100 млн. долл. на развитие информационных технологий в Харькове [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://112.ua/ekonomika/ssha-investirovali-okolo-100-mln-doll-na-razvitie-informacionnyh-tehnologiy-v-harkove-256325.html>
27. Федоренко Н.М., Карминская–Белоброва М.В. Инновационная политика: проблемы и механизмы реализации приоритетных направлений стратегии инновационного развития Украины и России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gosbook.ru/>
28. ECFMU European Centre for a Modern Ukraine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.modernukraine.eu/eu-integration/>

РОЗДІЛ 7

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Одеський національний політехнічний університет
Смоквіна Г.А.*

Умови ринкової економіки, в яких здійснюють свою діяльність суб'єкти господарювання, що існують в різних організаційно-правових формах, невизначені і непередбачувані. Тривала і дуже глибока економічна криза породила багато небезпеки і загрози ще не зміцнілому бізнесу. У сучасних умовах ведення господарської діяльності фахівці та науковці дедалі частіше звертають увагу на формування ефективної системи економічної безпеки. Необхідність формування якої на інноваційно-активних промислових підприємствах зумовлена такими чинниками: нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість комерційного законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція, нечесна конкуренція, вплив факторів та взаємодія з зовнішнім середовищем тощо. Все це і загострює проблему формування системи економічної безпеки на інноваційно-активних промислових підприємствах.

Питання економічної безпеки в період соціалізму і трансформації економіки пов'язані, головним чином, з державним і національним рівнями. Зміна державного регулювання багатьох процесів на мікрорівні призвела до краху і банкрутства значної

кількості промислових інноваційно-активних підприємств. Особливу актуальність проблеми формування системи економічної безпеки підкреслює досвід розвинених країн світу, де вона розробляється, насамперед, на законодавчому рівні. Це виражається у розробці та подальшому впровадженні законів про безпеку та економічну безпеку, а також концепцій національної та економічної безпеки, що є основою економічної політики держави.

Так, в США розроблена і діє Концепція економічної безпеки США, створена Національна економічна рада, основною функцією якої є проведення заходів щодо забезпечення економічної безпеки США. Проблеми протидії економічному шпіонажу розглядаються у Законі «Про економічну безпеку 1996 р.» (The Economic Security Act of 1996); підвищення ефективності національної освіти і науки – у Законі «Про освіту для економічної безпеки» (The Education for Economic Security Act); питання податкового регулювання, пріоритетів економічного розвитку, митного протекціонізму – у Законі «Про економічну безпеку та відтворення 2001 р.» (The Economic Security & Recovery Act of 2001); питання ринку праці, боротьби з безробіттям, економічного захисту населення – у Законі «Про створення робочих місць і економічну безпеку 2002 р.» (Job Creation and Economic Security Act of 2002) та ін. [35].

У Росії прийнятий закон «Про безпеку» 1992р., розроблена і діє Концепція економічної безпеки Росії, Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації; Закон Російської Федерації «Про безпеку». Відмінністю російського законодавства від законодавства інших розвинутих держав з питань забезпечення економічної безпеки це наявність регіонального аспекту та положень про формування критеріїв і показників оцінки стану економічної безпеки, що використовуються у практиці державного управління.

У Румунії Стратегія національної безпеки була затверджена 18 червня 1999 р. на засіданні Верховної ради державної безпеки. Цей найважливіший для країни документ спрямований на забезпечення демократії і стабільності в державі, сталості її економічного розвитку, Євroatлантичну інтеграцію. Питання розв'язання проблем економічної безпеки визначені досить обмежено, але витікають з основних

положень, національних інтересів і, головним чином, сконцентровані в основних напрямках забезпечення національної безпеки в фінансово-економічній сфері [37].

Нині забезпечення економічної безпеки України будується на основі офіційно прийнятого в країні нормативного акту: Закон України «Про основи національної безпеки України», 2003 р. Цей Закон визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. А також прийнята Верховною Радою 16 січня 1997 Концепції національної безпеки України і створення Управління економічної безпеки в Раді національної безпеки і оборони при Президентові України. Концепція національної безпеки України є основою для розробки та реалізації політики у сфері захисту національних інтересів держави. Слід зазначити, що під національними інтересами України розуміються фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреб у відповідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення цих проблем [52]. Концепція визначає національну безпеку України як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто як необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей [57].

Як бачимо, державне законодавство не підтримує безпеку інноваційно-активних промислових підприємств від загроз і з боку внутрішнього, і зовнішнього середовища.

На думку В.П. Пономарьова та А.Н. Ляшенко, економічна безпека є синтетичною категорією економічної теорії та політології. Як категорія універсальна, економічна безпека здатна проявлятися на всіх рівнях, починаючи з національної економіки і закінчуючи окремо взятим підприємством [43].

Цікавим є припущенням Ареф'єва О.В. і Васильців Т. Г., що проблеми економічної безпеки всіх рівнів (держави, регіону, підприємства) взаємопов'язані. Так, рівень економічної безпеки регіонів значною мірою залежить від ступеня економічної безпеки інноваційно-активних підприємств, розташованих на їх території [1,5].

Таким чином, дослідження питань забезпечення економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємства має дуже велике значення і для держави в цілому, і для окремого підприємства.

Крім того, економічна діяльність інноваційно-активних промислових підприємств за своєю суттю є досить різнобічною. Вона пов'язана з вирішенням організаційних питань, правовими та економічними проблемами, технічними та кадровими аспектами. Особливо ускладнюється управління такою діяльністю, коли підприємство є великим інноваційно-активним підприємством, що має широке коло ділових зв'язків і значною кількістю контрагентів: постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів. У будь-якому разі кожне підприємство є системою, що включає основні елементи і зв'язки між ними.

Система – це сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність інтеграційних якостей, не притаманних її частинам і компонентам [6]. По лініях внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (інноваційно-активного промислового підприємства) і можуть реалізуватися загрози її економічної безпеки. Для забезпечення максимального ступеня захисту від даних загроз необхідна певна діяльність, яка також повинна мати системний характер.

Об'єктом системи забезпечення економічної безпеки є стабільний економічний стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточному та перспективному періоді. Саме від об'єкта захисту багато в чому залежать основні характеристики системи забезпечення економічної безпеки. Оскільки об'єкт захисту є складним, багатоаспектним явищем, ефективно забезпечення економічної безпеки має базуватися на комплексному підході до управління цим процесом. Комплексний підхід передбачає врахування в управлінні усіх основних його аспектів, і всі елементи керованої системи розглядаються тільки в сукупності, цілісності, єдності.

Комплексна система забезпечення економічної безпеки інноваційно-активного підприємства – це сукупність взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються з метою захисту підприємницької діяльності від реальних або потенційних фізичних дій або юридичних осіб, які можуть призвести до суттєвих економічних втрат [14].

Таким чином, необхідність забезпечення економічної безпеки на інноваційно-активних промислових підприємствах підтверджується економічною нестабільністю ситуації на сучасному етапі.

Серед широкого кола завдань, що виникають при аналізі даної проблеми, одним з найважливіших є завдання формування категоріального апарату економічної безпеки, який повинен включати визначення таких базових понять: *безпека, економічна безпека, система економічної безпеки і деяких інших*.

Проведений аналіз літературних джерел [7, 10, 17, 27, 32, 40, 49, і т.д.] з проблеми економічної безпеки показав, що їй приділяється досить багато уваги – фахівцями в області економіки, соціології, права та інших наук.

Для того щоб зрозуміти і усвідомити значення категорії «економічна безпека», необхідно дати характеристику терміну «безпека» і визначити, в чому полягає його сутність.

Безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни притаманних цьому суб'єкту якостей і параметрів його зовнішнього середовища невелика, менше певного інтервалу [11]. Не менш важливою для суб'єкта є правильна оцінка рівня безпеки. Оцінка безпеки суб'єкта може не відповідати її реальному рівню. Глибина цієї розбіжності залежить від повноти і глибини інформації про ситуацію, від ступеня впливу її змін на стан безпеки тощо.

Найбільш загальне трактування цього поняття визначає безпеку як відсутність небезпеки, тобто це відсутність загрози або утримання його на узгодженому, по захищеності системи, рівні [44]. Г. Дарнопих [11] в своїх роботах визначає безпеку як стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів. Так, Реверчук Н. Й. визначає безпеку як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своїм походженням [48].

Одним з фундаментальних завдань української економічної науки, як зазначає Я.А. Жаліло, є освоєння методології аналізу аспектів безпеки з точки зору її зв'язку з базовими економічними категоріями економічного відтворення.

Категорія «економічна безпека» порівняно нещодавно стала повноправним об'єктом дослідження економічної науки. Цей термін почав використовуватися в працях вітчизняних економістів лише на початку 90-х рр. минулого століття. Однак розвиток досліджень у цьому напрямку відбувався досить бурхливо, на користь чого свідчить ряд напрацьованих відтоді фундаментальних праць українських і російських учених (табл.1).

Таблиця 1 - Підходи до трактування терміну «економічна безпека» у вітчизняній літературі

Автор	Визначення
Груніна О.А.[10]	Під економічною безпекою розуміє стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику.
Савін В. [50]	Економічну безпеку представляє як систему захисту життєвих інтересів країни. В якості об'єктів захисту можуть виступати: народне господарство в цілому, окремі регіони країни, окремі сфери і галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності.
Тамбовцев В. [52]	Під економічною безпекою розуміють сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення мети всієї системи.
Берега З.В. [3]	Економічна безпека-це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання, при якому держава має можливість виробляти і впроваджувати в життя незалежну економічну політику.
Соколенко Т.[49]	Економічну безпеку представляє як стан, при якому стратегічний потенціал інноваційно-активного підприємства знаходиться поблизу між адаптивності, а загроза втрати економічно безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.
Жаліло Я. [18]	Економічну безпеку розглядає як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на певному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.
Пономаренко А.І.[45]	Розглядає економічну безпеку як стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів і соціально спрямованому розвитку країни в цілому.
Забродський В. Капустін Н. [20]	Визначають економічну безпеку як кількісну та якісну характеристику властивостей галузі або фірми, відображає здатність до "виживання" та розвитку при виникненні зовнішньої або внутрішньої економічної загрози.

Дослідження поняття економічної безпеки, наведеного в публікаціях авторів, свідчить про різноманітність його трактування. Специфічний категоріальний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів («загроза», «захист», і т.д.), формування відповідного йому методологічного інструментарію аналізу показали створення окремої підгалузі економічних досліджень – науки про економічну безпеку.

Узагальнюючи вищевикладене, наголосимо, що під економічною безпекою слід розуміти найважливішу якісну характеристику економічної системи, її визначальну здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення і стійке забезпечення ресурсами для розвитку господарської діяльності [39].

Методологічно поняття «економічна безпека» виводиться дослідниками з поняття «національна безпека». Останнє має формалізоване визначення в прийнятому Верховною Радою України офіційному документі – Концепції (основи державної політики) національної безпеки України. У стратегічному плані, рівні економічної безпеки індивідуума, суб'єкта і держави неподільні, оскільки здійснення індивідуальних відтворювальних процесів, їх перетворення на процес суспільного відтворення можливі лише за умови органічного об'єднання робочої сили (індивідуума), засобів виробництва (підприємства) та економіко-правового середовища (держави, регіону).

Якщо стратегія держави, що здійснює ринкові перетворення, починає сприйматися як загроза економічній безпеці суб'єктів мікрорівня – підприємств і населення, – то втрачається зацікавленість останніх у забезпеченні стабільності економіко-правового середовища, а потім відносини між державою, підприємствами і населенням втрачають загальний базис, а стратегії входять до антагоністичної суперечності, що призводить до «тінізації», криміналізації, а зрештою і до поширення корупції. Це створює загрозу для послідовності і прогресу ринкових трансформацій.

Наступним підходом до формування даного поняття є визначення економічної безпеки як властивості або сукупності властивостей системи. Такий підхід зустрічається в роботах В. Забродського і

Іващенко О. В. Овсянюк-Бердадіна О.Ф [20, 22, 42]. Поняття економічної безпеки застосовується до систем різного рівня ієрархії (рис.1).

Зв'язок між рівнями економічної безпеки регіону, підприємства і держави неоднозначний. Залежно від існуючого політичного режиму, розвиток підприємства може обмежуватися законодавчим рівнем, і тоді її економічна безпека не відповідатиме економічній безпеці держави.

З іншого боку, при низькому показнику економічної безпеки держави або регіону окремі підприємства можуть орієнтуватися на зовнішній ринок, експлуатуючи місцеві ресурси і не роблячи жодного внеску в розвиток економіки регіону чи держави [14].

Як бачимо, протиріччя між безпекою різних рівнів – макрорівня і мікрорівня – на сучасному етапі якраз і є головною проблемою економічної безпеки України, як в регіоні, так і на підприємстві. Оскільки забезпечення економічної безпеки систем будь-якого рівня ієрархії лежить узгодження безпеки індивідуума, підприємства (особливо інноваційно-активного), регіону і держави. Виходячи з аналізу відомих понять економічної безпеки підприємств, можна помітити, що в тлумаченнях авторів відсутній єдиний підхід до поняття економічної безпеки підприємства (табл. 2).

Деякі підходи мають дуже широке визначення поняття економічної безпеки, однак при цьому вони не повністю розкривають сутність економічної безпеки підприємства, а поняття економічна безпека інноваційно-активних промислових підприємств взагалі не зустрічається в жодних працях науковців.

У цьому випадку нами запропоновано *економічну безпеку інноваційно-активних промислових підприємств трактувати як стан найбільш ефективного використання нових технологій та ресурсів підприємства з метою забезпечення стійкого розвитку та безпечного його функціонування як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, при якому забезпечується реалізація інноваційних розробок, ідей і цілей діяльності нині і в майбутньому.*

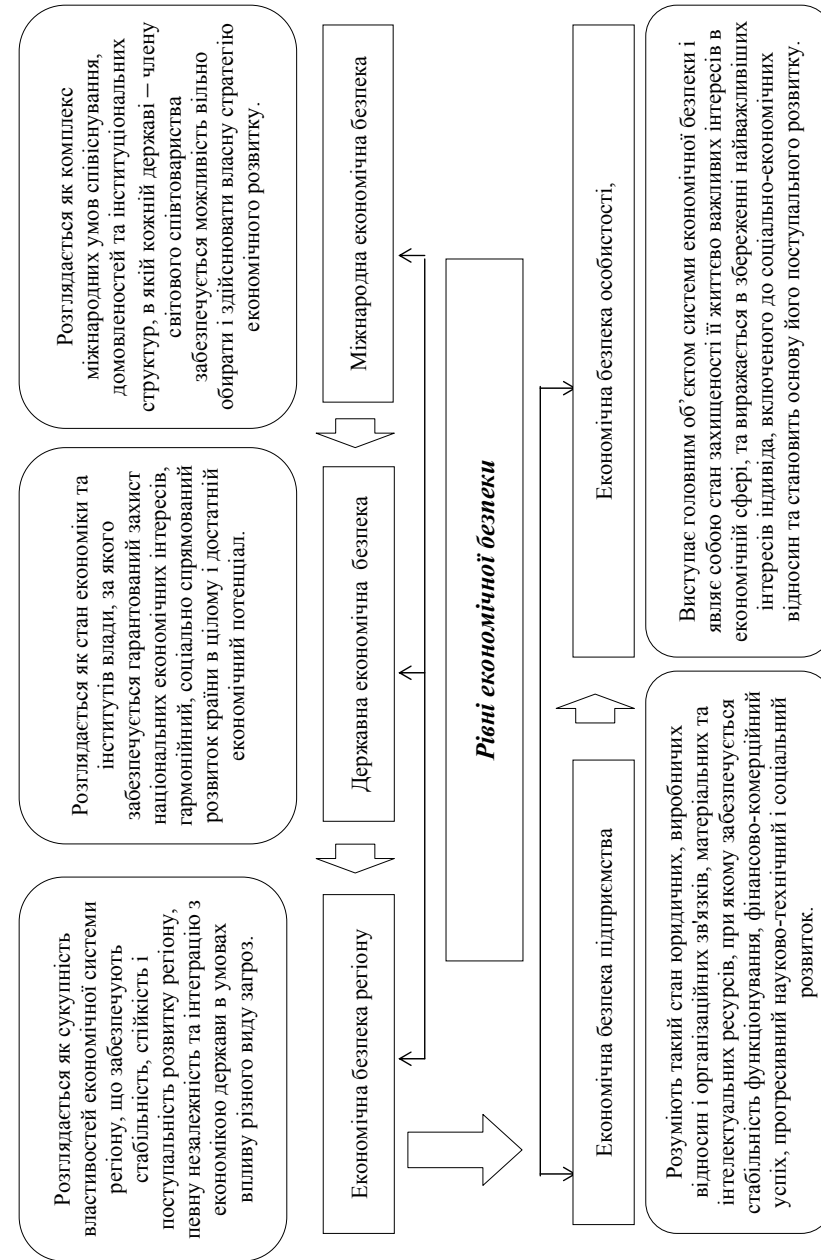

Рисунок 1 – Рівні економічної безпеки та зв'язок між ними

Таблиця 2 – Розкриття терміну «економічна безпека підприємств» у науковій літературі

Автор	Визначення
Фоміна М.В [3]	Тракує як стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах
Локотецька О. В. [36]	Розглядає економічну безпеку підприємств як один з елементів захисту національної економіки. При цьому він виділяє завдання, які повинні вирішуватися на кожному рівні забезпечення економічної безпеки, в тому числі і на рівні підприємства.
Кузенко Ю.О [34]	Розглядає як стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує йому тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Коваленко М.А. Нагірна І.І., Силенков Б.В. [28]	Розглядають як захищеність діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усувати різні варіанти погроз або пристосовуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.
Варналій З.С. [6]	Розуміє як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів.
Козаченко А.В., Пономарьов В.П. Ляшенко О.М.[30]	Пропонують розглядати економічну безпеку підприємства як міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза підприємства.

Як було зазначено раніше, сьогодні у суб'єктів господарювання все більше загострюється увага на забезпечення економічної безпеки, яка вимагає створення власної системи управління, тобто здатність забезпечити економічну безпеку на інноваційно-активних промислових підприємствах комплексно та розглядати її з позиції системи. В основі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств повинна лежати певна концепція. При цьому необхідно виходити з таких методичних положень:

– кожне підприємство є системою, що охоплює різні, пов'язані між собою, складові елементи, причому якісні риси, яких не властиві її

частинам і компонентам.

– система економічної безпеки не може бути однаковою на різних інноваційно-активних промислових підприємствах, установах чи організаціях. Її відмінність та унікальність залежить від спеціалізації і структури діяльності та промислового потенціалу, місця підприємства на ринку, кваліфікації та дисциплінованості кадрів тощо;

– система економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств є відносно самостійною і відокремленою по відношенню до аналогічних систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності;

– система економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язане з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, силової безпеки та інших [28].

Серед фахівців немає єдиної думки в розумінні поняття «система економічної безпеки підприємства», але фахівці сходяться на тому, що система економічної безпеки повинна бути комплексною і будуватися на основі відповідних методичних положеннях (табл. 3).

Таблиця 3 – Підходи до визначення терміну «система економічної безпеки підприємства» в науковій літературі

Автор	Визначення
1	2
Шульга І. П [57]	Розглядає систему економічної безпеки підприємства як комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві.
Іванюта Т. та Заїчковський А. [24]	Розглядають як «обмежену множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої системи є об'єкт та суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також політика безпеки. До складових політики безпеки автори відносять: цілі та задачі безпеки, функції та принципи безпеки, а також стратегію безпеки»
Васильців Т.Г. [5]	Розглядає систему економічної безпеки як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому.
Пономарьов В. [42]	Значає економічну безпеку системи як сукупності властивостей стану її виробничої (у широкому сенсі) підсистеми, що забезпечує можливість досягнення мети всієї системи.

1	2
Пономаренка А.І. [44]	Визначає систему економічної безпеки фірми як сукупність об'єкта, засобів захисту, нормативної бази та організаційних структур її здійснення.
Грунин С.О. [10]	Розглядає систему забезпечення економічної безпеки організації у формі графічних зображень комплексних принципів моделей забезпечення безпеки персоналу фірми, основних фондів, конфіденційної інформації, елементами яких є: об'єкт безпеки, об'єкт загроз, джерела загроз, загрози та засоби захисту тощо.
Шемаєва Л. [56]	це організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз
Камлик М.І. [26]	Систему економічної безпеки розуміє як «комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, які здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами підприємства, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, які можуть привести до істотних економічних втрат і забезпечення економічного зростання в майбутньому»
Якубович З. [59]	Як підсистему відкритої складної системи – підприємства» і виділяє такі її основні елементи: вхід системи, суб'єкти системи, мету, цілі, завдання, принципи та інструменти
Троц І. В. [52], Косянчук Ф. [31] Приходько С.В [45]	Розглядають систему економічної безпеки яку слід розглядати з позиції невід'ємної складової комплексної системи управління промисловим підприємством в структурі промисловості України, завданням якої є протидія зовнішнім і внутрішнім загрозам функціонування.
Філіппова С.В, Дашковський О. С. [53] Міщенко С.П. [38],	Розглядають систему економічної безпеки як сукупність взаємопов'язаних елементів (спеціальних структур, засобів, методів і заходів), здатних забезпечити безпеку ведення бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Локотецькая О.В.[36]	Розглядає систему економічної безпеки як «комплекс пов'язаних між собою заходів, які за допомогою спеціальних органів і підрозділів, що забезпечують захист всіх функціональних складових підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть призвести до суттєвих економічних втрат». Тобто, в системі повинен бути, крім розроблених заходів, ще й ґрунтовний організаційний механізм їх здійснення.
Ярочкин В.І. [58]	Пропонує універсальне визначення системи економічної безпеки для суб'єктів різних рівнів: «організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів, заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз».

Отже, система економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств здійснюється, по-перше, спеціальним підрозділом – службою безпеки, яка безпосередньо займається розробкою заходів, щодо попередження, виявлення, та усунення загроз на підприємстві. Крім того, в деяких випадках, мірою необхідності, можуть бути використанні і сторонні ресурси захисту, такі як державні і суспільні. Другий елемент системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств – це засоби захисту, за допомогою яких, служба безпеки регулює безпечне існування об'єктів захисту, які в свою чергу є останнім елементом системи. Залежно від форми безпосередньої небезпеки, використовується відповідний засіб захисту [36]

Забезпечення економічної безпеки на інноваційно-активних промислових підприємствах, являє собою цілу систему, в якій необхідно розрізняти його основні складові елементи.

Позаяк поняття економічної безпеки та система економічної безпеки різними вченими трактується неоднозначно, то автори виділяють різні складові економічної безпеки підприємства (табл. 4). Складові системи економічної безпеки підприємств слід проаналізувати окремо по різними науковими підходами.

Невід'ємними складовими системи безпеки Троц І.В. [52], Нікітіна А.В. [40], Франчук В.І. [54] вважають цілей і завдання. Адже цілі і завдання є комплексними для підприємств в цілому і відображають бажані результати та пріоритетні напрямки діяльності, у тому числі результативність створеної системи безпеки [33]. На думку Троц І.В. [52], Іващенко А.В., Четверикова П.Н. [22], Іванюта Т.М., Заїчковського А.А. [24], до функцій повинні належати: прогнозування, виявлення, попередження, ослаблення небезпек і загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства і його персоналу, збереження його майна, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків завданих збитків та ін. Варто зауважити, що зазначені функції можна розподілити між цілями/задачами і конкретними заходами забезпечення економічної безпеки.

Таблиця 4 - Теоретичні підходи до визначення складових елементів системи економічної безпеки підприємства [33]

Автори Елементи системи	Троп І.В. [73]	Іванова М.С.[21]	Іващенко О.В., Четвериков П.М. [22]	Іванюта Т.М., Зайчовський А.О. [24]	Шульга І.П. [78]	Локотецька О.В. [36]	Коробничський О.І. [32]	Міщенко С.П. [39]	Філіппова С.В. [74]	Нікітіна А.В. [61]	Камлик М.І. [26]	Мак-Мак В.П. [37]	Ярочкин В.І. [79]	Франчук В.І. [75]	Живко З.Б. [19]
Мета	+									+				+	
Завдання	+													+	
Функції	+		+	+										+	
Принципи	+		+	+	+			+					+		
Функціональні складові (підсистеми)	+		+	+	+									+	
Механізм															
Заходи			+	+	+			+						+	
Об'єкти			+	+	+			+						+	
Суб'єкти			+	+	+			+						+	
Політика безпеки підприємства			+	+	+			+						+	
Стратегія безпеки підприємства			+	+	+			+						+	
Загрози															
Індикатори оцінки															
Засоби															
Практичні дії співробітників по забезпеченню безпеки підприємства															
Методи															
Органи															
Служби															
Конкурентна розвідка															
Контрозвідка															
Режим функціонування															

Такі автори, як Іванова М.С. [23], Іващенко А.В., Четвериков П.Н. [22], Іванюта Т.М., [24], Шульга І.П. [57], Локотецька А.В. [36], Міщенко С.П. [38], Камлик М.І. [26], Мак-Мак В.П. [37], Ярочкин В.І. [58], Франчук В.І. [54], і інші автори [19,26,23,54,58] вважають що принципи є однією з найпоширеніших складових, до яких належать: комплексність, своєчасність, безперервність, законність, плановість, оптимальність, взаємодія, поєднання гласності та конфіденційності, компетентність, економність, контроль, системність, комплексного використання сил і засобів, взаємодії всередині і поза підприємством, поєднання гласності з конспірацією, економічної доцільності з зіставленням до можливих втрат і витрат на забезпечення безпеки, законності прав і свобод громадян, централізованого керівництва, компетентності, конфіденційності, комплексного застосування ресурсів і засобів, самостійності та відповідальності за забезпечення економічної безпеки підприємства, передовий матеріально-технічної оснащеності, корпоративної етики, координації та взаємодії з органами влади і управління.

Як бачимо, без визначення цілей, завдань та нормативної бази її створення неможливе формування та функціонування жодної системи, у тому числі системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств (рис. 2).

Шульга І.П. [57], Мак-Мак В.П. [37], Живко З.Б. [19] та інші серед функціональних складових економічної безпеки виділяють: фінансову, техніко-технологічну, кадрову, силову, інтелектуальну, екологічну, політико-правову, інформаційну, тощо.

Такі автори, як Іванова М.С. [21], Іващенко А.В., [22], Іванюта Т.М., [24], Камлик М.І. [26], Франчук В.І. [54] у своїх дослідженнях до системи економічної безпеки підприємств пропонують включати механізм її забезпечення до яких належить сукупність законодавчих актів, правових норм, мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобами забезпечення безпеки.

До елементів системи такі автори, як Іващенко А.В., Четвериков П.Н. [22], Міщенко С.П. [38], Філіппова С.В. [53], Нікітіна А.В. [40], Ярочкин В.І. [58] відносять: кадрові, інформаційно-аналітичні, фінансово-економічні, правові, техніко-технологічні, ресурсні,

управлінські, страхові, правові, охоронні, режимні, судово-правові, організаційно-управлінські, технологічні, технічні, профілактичні, та інші, але перелік складових елементів суттєво відрізняється у авторів.

Рисунок 2 – Цілі і завдання системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств

Група науковців [19, 22, 24, 26, 32, 36, 38, 39, 40, 53, 54, 57] до об'єктів системи економічної безпеки відносять види діяльності підприємства, майно і його ресурси, персонал, продукцію, інформаційні потоки, основні та оборотні фонди, ноу-хау, імідж підприємства.

Що стосується суб'єктів, то погляди тут розрізняються у представників різних наукових шкіл. Про необхідність їх віднесення до системи стверджують Іващенко А.В., Четвериков П.Н. [22], Іванюта Т.М., Заїчковський А.А. [24], Шульга І.П. [57], Локотецька А.В. [36], Камлик М.І. [26], Мак-Мак В.П. [37], Франчук В.І. [54], Живко З.Б. [19] з умовою включення до їх складу двох груп суб'єктів:

зовнішніх (законодавчі, виконавчі та судові органи влади, державні інститути, податковий контроль, правоохоронні органи, науково-освітніх установ, недержавних охоронних агентств, аналітичні центри та інформаційні служби) і внутрішніх (особи, служби, відділи підприємства, які безпосередньо залучені до процесу забезпечення економічної безпеки) [33].

Такі автори, як Шульга І.П. [57], Нікітіна А.В. [40], Франчук В.І. [54] вважають важливим доповнити структуру системи економічної безпеки підприємства погрозами, позаяк з кожним днем перелік загроз має тенденцію до зміни, а крім того, неможливо точно визначити всі потенційні або реальні загрози.

У свої роботах Ярочкін В.І. [58] і Франчук В.І. [54] виділяють як складову методи, за допомогою яких здійснюється цей вид діяльності. Зокрема, Франчук В.І. [54] пропонує такий перелік методів: адміністративно-організаційні, інформаційно-аналітичні, економічний моніторинг, нормативно-правові, техніко-технологічні, соціально-психологічні. [33].

На підставі проведеного теоретичного дослідження основних елементів системи економічної безпеки було запропоновано віднести до елементів системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств такі: об'єкти; суб'єкти; принципи; функціональні складові; загрози; індикатори оцінки (рис. 3).

Об'єктом безпеки виступає все те, на що спрямована діяльність із забезпечення безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, в тому числі:

а) різні види діяльності (виробнича, комерційна, постачальна, управлінська та ін.);

б) майно та ресурси (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні та ін.);

в) персонал, керівники, різні структурні підрозділи, служби, партнери, співробітники, які володіють інформацією, що є комерційною тасмницею, тощо [57].

Рисунок 3 – Основні елементи системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств [57]

Суб'єктами безпеки інноваційно-активних промислових підприємств є особи, підрозділи, служби, органи, відомства, установи, які безпосередньо займаються забезпеченням його безпеки. Суб'єкти безпеки можна розділити на такі групи.

До першої групи належать такі суб'єкти, що входять до структури самого підприємства і вирішують завдання щодо забезпечення його безпеки. Це спеціальні суб'єкти (служба безпеки або охорона, пожежна команда, рятувальна служба та ін.), напівспеціальні (юридичний відділ, фінансова служба, медична частина та ін.), решта персоналу також піклується про безпеку свого підприємства чи установи.

До другої групи суб'єктів належать ті, які знаходяться за межами даного підприємства і не прихильні до його керівництва. Це, насамперед державні органи, що створюють умови забезпечення безпеки підприємства:

- законодавчі органи, що приймають закони, створюють правову основу діяльності щодо забезпечення безпеки на рівні держави, регіону, підприємства і особистості;
- виконавчі органи влади – здійснюють політику безпеки, деталізують механізм безпеки;
- судові органи, що забезпечують дотримання законних прав

суб'єкта господарювання та його працівників;

- державні інститути, що здійснюють охорону кордону, митний, валютно-експортний, податковий контроль, і т.д. ;
- правоохоронні органи, які ведуть боротьбу з правопорушеннями і злочинами;
- система науково-освітніх установ, що займаються підготовкою кадрів та науковими розробками з проблем безпеки [57].

Не менш важливим аспектом формування системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств є розроблення принципів її проектування та організації. Відтак, система економічної безпеки може бути побудована на основі одного з таких принципів:

1. Пріоритет заходів попередження. Зміст цього принципу полягає у своєчасному виявленні тенденцій і передумов, що сприяють розвитку загроз економічного стану підприємства.
2. Законність. Заходи економічної безпеки підприємства розробляються на основі та в межах діючих правових актів.
3. Комплексне застосування сил і коштів. Для забезпечення економічної безпеки використовуються всі наявні у розпорядженні підприємства ресурси та кошти.
4. Координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства. Тобто протидія загрозам здійснюється завдяки об'єднанню зусиль усіх підрозділів і служб підприємств.
5. Компетентність. Працівники мають вирішувати питання безпеки на професіональному рівні.
6. Економічна доцільність. Вартість фінансових витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства не повинна перевищувати оптимального рівня, при якому губиться економічний зміст їх застосування.
7. Планова основа діяльності. Діяльність із забезпечення безпеки потрібно будувати на основі комплексної програми забезпечення безпеки підприємства, підпрограм забезпечення безпеки за основними її видами та розробленими для їх виконання планами роботи підрозділів підприємства.
8. Системність. Цей принцип передбачає врахування всіх

факторів, які здійснюють вплив на безпеку підприємства [23].

Забезпечення стійкого розвитку інноваційно-активних промислових підприємств потребує формування системи економічної безпеки, яка передбачає реалізацію сукупності важливих функцій. До основних функцій системи належать:

1. Підтримка максимально безпечного, стабільного та ефективного поточного функціонування підприємства;
2. Своєчасне прогнозування можливих загроз і ризиків, а також наслідків їхніх дій та розроблення цільових заходів зі зменшення негативних впливів на діяльність підприємства;
3. Безризикове використання ресурсів та їх своєчасне повернення;
4. Постійне нарощування потенціалу розвитку підприємства [5].

Кожна з наведених функцій системи економічної безпеки підприємства деталізується наведеними вище функціональними завданнями (рис. 1), які потрібно вирішувати у процесі поточної діяльності. Опрацювання теоретичних джерел надало змогу розробити і сформуванати структуру механізму економічної безпеки підприємства, виділивши найважливіші його елементи.

Система економічної безпеки кожного інноваційно-активного промислового підприємства індивідуальна, її повнота і дієвість залежать від стану галузі, в якій воно функціонує, чинної в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів підприємства, від розуміння кожним з працівників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

Враховуючи, що інноваційно-активні промислові підприємства є одним з головних структуроутворювальних елементів економіки країни, а в нинішній ситуації більшість підприємств перебуває в стані спаду виробництва або в стані банкрутства, економічна безпека істотно впливає і на добробут самого підприємства, і країни в цілому. З усього вищесказаного, а так само з позиції системного аналізу, доцільно розглянути перелік функціональних складових системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств за видовою ознакою (рис. 4) [46].

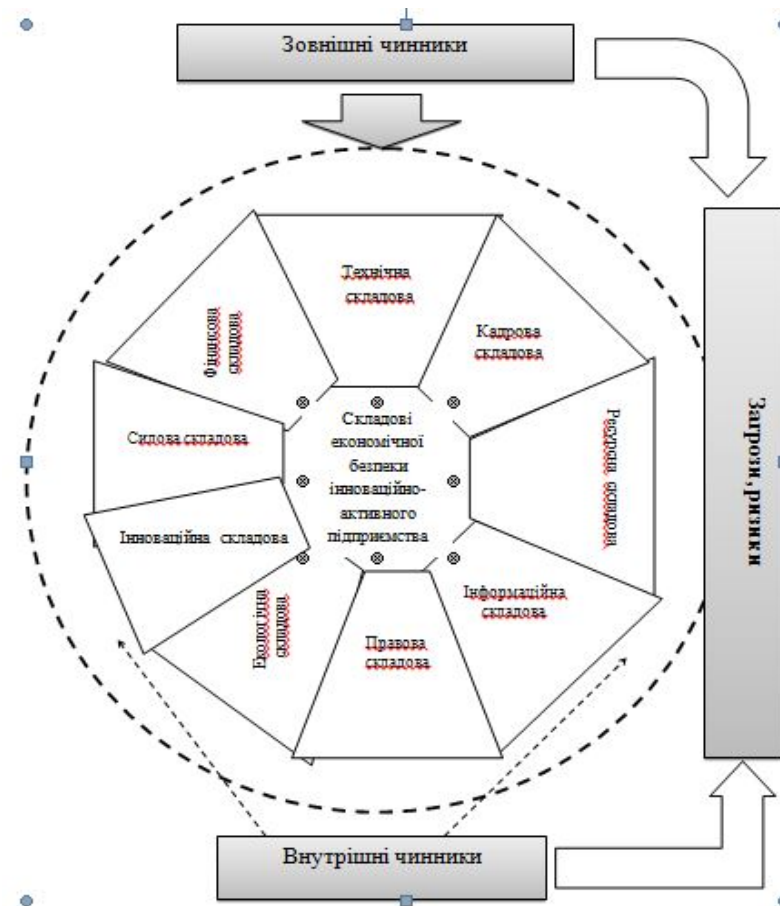

Рисунок 4 - Схематичне зображення функціональних складових економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств

На думку авторів [25], загальна схема процесу організації економічної безпеки на інноваційно-активних підприємствах промислової галузі повинна включати такі дії, що здійснюються послідовно або одночасно:

- аналіз економічної безпеки і економічна діагностика;

- формування необхідних фінансових ресурсів;
- прогнозування економічної безпеки на основі ідентифікації ризиків;
- планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- контроль у складі обліку, аналізу та аудиту;
- стимулювання;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки підприємства тощо.

Забезпечення високого рівня кожного функціонального елемента окремо і всіх в сукупності призведе до забезпечення економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, головним завданням якої є досягнення стабільності і максимальної ефективності функціонування підприємства в сьогоденні, створення перспектив росту, а також досягнення високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Система економічної безпеки повинна передбачати ефективне використання всіх перерахованих ресурсів, а також враховувати вплив різного роду загроз і ризиків [55].

Для здійснення даної процедури пропонується використання якісного аналізу ранжирування факторів ризиків безпеки інноваційно-активних підприємств промислової галузі за складовими економічної безпеки (табл. 5).

Таблиця 5 – Фактори підприємницьких ризиків за функціональними складовими економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств [доповнено на основі 11, 13, 55]

Фінансова складова	Інтерфейсна складова
1	2
Ризик зміни цін на сировину, матеріали, енергоресурси і т.д.; Ризик зниження фінансової стійкості підприємства (прибутковості, рентабельності, абсолютної та поточної ліквідності і т.д.); Ризик, пов'язаний з терміном оборотності оборотних коштів; Ризик зміни вартості фінансових інструментів; Ризик затримки чи несплати дебітором боргів; Ризик неможливості погашення кредиторської заборгованості; Ризик, пов'язаний зі зміною курсу валюти; Ризик, пов'язаний зі змінами цін на обладнання; Ризик, пов'язаний з падінням купівельної спроможності грошей; Ризик, пов'язаний із знеціненням активів підприємства, нестачею обігових коштів; Ризик, пов'язаний з неплатоспроможністю покупця, замовника.	Ризик можливості непередбачених змін, умов взаємодії з економічними контрагентами; Ризик рейдерства на підприємстві; Ризик фізичного та морального впливу на керівництво підприємства; Ризик фізичного та морального впливу на провідних спеціалістів підприємства; Ризик зниження репутації керівництва підприємства; Ризик зниження ділової репутації підприємства; Ризик втрати майна підприємства, крадіжок; Ризик посягання на майно і активи підприємства; Ризик втрати економічної незалежності підприємства.
Техніко-технологічна складова	Кадрова складова
Ризик появи у конкурентів нової технології виробництва з меншими витратами; Ризик відсутності уваги до впровадження інновацій, заохочувальних заходів з винахідництва та раціоналізаторства з боку держави та керівництва підприємства; Ризик, пов'язаний з неефективністю інноваційної діяльності підприємства; Ризик, пов'язаний з відсутністю технологічних змін; Ризик, пов'язаний з позаплановими простоями устаткування; Ризик нерационального використання виробничих потужностей; Ризик, пов'язаний зі значним терміном оборотності оборотних коштів.	Ризик, пов'язаний з надлишком / недостатністю робочої сили; Ризик, пов'язаний з професійною непридатністю персоналу; Ризик, пов'язаний з «конфліктом поколінь»; Ризик, пов'язаний з недотриманням техніки безпеки, порушенням дисципліни; Ризик підвищення кількості працюючих пенсіонерів серед персоналу підприємства; Ризик високого рівня травматизму на робочих місцях; Ризик відтоку кваліфікованої робочої сили, вибуття ключових співробітників підприємства; Ризик недостатнього зростання заробітної плати; Ризик зростання заборгованості із заробітної плати; Ризик недостатньої якості управління.

1	2
Ресурсна складова	Екологічна складова
Ризик несвоєчасного забезпечення основними видами ресурсів; Ризик нераціонального використання сировини і матеріалів; Ризики неможливість заміни ресурсів; Ризик ефективності реалізації ресурсів; Ризик несумлінного планування ресурсів; Ризик досягнення конкурентоспроможності продукції; Ризик забезпеченості власними ресурсами; Ризик стабільності попиту на продукцію; Ризик, пов'язаний зі значним терміном оборотності оборотних коштів	Ризик, пов'язаний з шкідливістю і небезпекою виробництва; Ризик, пов'язаний з надзвичайними та аварійними ситуаціями; Ризик, пов'язаний із забрудненням навколишнього середовища; Ризик втрати здоров'я працівниками підприємства та невідповідності умов праці існуючим нормативам; Ризик недостатнього забезпечення відповідної екологічності результатів виробництва затвердженим нормативним актам.
Інтелектуальна складова	Інформаційна складова
Ризик несанкціонованого використання; інтелектуальної власності підприємства з корисливою метою; Ризик викрадення дизайнерських ідей; Ризик втрати інтелектуальної власності підприємством; Ризик морального зносу інтелектуального капіталу; Ризик відсутності креативного типу мислення, професіоналізму працівників; Ризик недостатності інтелектуального потенціалу для інвестування; Ризик зниження питомої ваги інженерно-технічних працівників і науковців у загальній чисельності працюючих; Ризик зниження раціоналізаторської активності.	Ризик відсутності чи недостатності економічних досліджень і використання результатів; Ризик недостатнього рівня забезпечення необхідної для роботи інформації, якості та своєчасності надання; Ризик помилки при зборі інформації; Ризик розголошення конфіденційної інформації; Ризик зниження якості інформації; Ризик несанкціонованих дій зі знищення, перекручення, блокування інформації; Ризик підробки інформації; Ризик зовнішніх і внутрішніх атак на інформаційну безпеку підприємства.
Правова складова	Ринкова складова
Ризик, пов'язаний зі страйками, народними хвилюваннями; Ризик, пов'язаний зі зміною цін на енергоносії; Ризик, пов'язаний зі зміною політичної ситуації в країні; Ризик, пов'язаний з відносинами з правоохоронними органами; Ризик, пов'язаний з політичними особливостями регіону, де розташоване підприємство; Ризик, пов'язаний з незапланованими обмеженнями господарської діяльності підприємства з боку держави; Ризик порушення юридичних прав працівників і підприємства;	Ризик зменшення частки ринку займаної підприємством; Ризик ослаблення конкурентних позицій і здатності протидіяти конкурентному тиску; Ризик зниження адаптаційних можливостей підприємства до змін ситуації на ринку, відставання від вимог ринку; Ризик зміни наявної якісної інформації про конкурентів, постачальників; Ризик відсутності чи недостатності маркетингових досліджень і використання результатів; Ризик, пов'язаний з недооцінкою можливостей конкурентів;

1	2
Ризик посилення штрафних санкцій; Ризик зростання процентних ставок за кредитами, неконтрольованої грошової емісії, інфляційних процесів, нестабільності валюти та грошової політики.	Ризик втрати коштів внаслідок зміни національної грошової одиниці; Ризик зниження попиту на продукцію, надання послуг.
Інноваційна складова	
Ризик помилкового вибору інноваційних проектів; Ризик незабезпечення інноваційного проекту достатнім рівнем фінансування, що включає: – Ризик недоотримання коштів для розробки проекту; – Ризик неправильного вибору джерел фінансування; Ризик невиконання господарських договорів; Маркетинговий ризик поточного постачання і збуту; Ризик пов'язаний із забезпеченням прав власності; Ризик підвищення конкуренції; Ризик пов'язаний з недостатнім рівнем кадрового забезпечення.	

Як видно з табл. 5, для вітчизняних інноваційно-активних промислових підприємств характерний ряд специфічних і нетрадиційних для суб'єктів господарювання інших форм господарської діяльності, небезпек і загроз. Цей факт є причиною того, що організація ефективного захисту економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств повинна обов'язково передбачати розробку методики оцінки її рівня з урахуванням специфіки їх діяльності.

Таким чином, нами запропоновано розглядати *систему забезпечення економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств як цілісність, яка виражається в інтеграції відповідних її елементів що обумовлено єдністю завдань і цілей, зв'язком і взаємодією в процесі функціонування з метою захисту фінансових, економічних, інтелектуальних та інших інтересів підприємства від реальних або потенційних загроз, які можуть призвести до втрат.*

З метою формування повноцінної системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств необхідно проаналізувати методичні підходи, що дадуть змогу проводити моніторинг діяльності підприємства та оцінити рівень його економічної безпеки.

Аналізуючи підходи різних авторів до оцінки економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, можна

простежити кілька підходів, які сформувався на сьогоднішній момент, зокрема: підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства; прибутково-інвестиційний підхід; тривимірний підхід; ресурсно-функціональний підхід; індикаторно-індексний підхід; програмно-цільовий підхід тощо. Наведені підходи можна поділити на групи: прихильники першої групи використовують технологію порівняння фактичних показників діяльності підприємства, друга група здійснює оцінку на базі функціональних складових, третя група здійснює оцінку на базі визначення сукупного критерію. Порівняльна характеристика існуючих методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств з зазначенням переваг і недоліків кожного наведена на рис. 5 [50].

Слід звернути увагу, що вчені у визначенні методики оцінки економічної безпеки підприємств не мають єдиної думки, хоча й простежується певна системність. Тому вибір оптимального підходу буде залежати від об'єкта дослідження. Але враховуючи різноплановість категорії «економічна безпека», для її оцінки більшість авторів з урахуванням галузевої приналежності підприємства, використовують програмно-цільовий і індикаторний підхід.

Індикаторний підхід базується на функціональних складових економічної безпеки: фінансової, кадрової, виробничо-технологічної, законодавчо-правової, інформаційно-аналітичної, екологічної, силової, та інноваційної [12].

Аналіз функціональних складових до оцінки рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств дає змогу виділити основні показники, які використовують для цього процесу вітчизняні та зарубіжні вчені (табл. 6).

Деякі вчені виділяють і інші складові економічної безпеки. Зокрема І. Петрович, А. Кот, А. Семенов [5] – енергетичну, соціальну, інтерфейсну, ринкову, ресурсну, техногенну. С. Довбня, Н. Гічова [3] – комерційну, ринкову, соціальну, сировинну і енергетичну складові. С. Ілляшенко [7] – ринкову і інтерфейсну, Л. Донець, Н. Ващенко [4] – ринкову. Але не доцільно виділення більшості з вищезазначених складових, адже показники, які можуть характеризувати стан економічної безпеки, достатньо визначити за складовими, запропонованими в табл. 7.

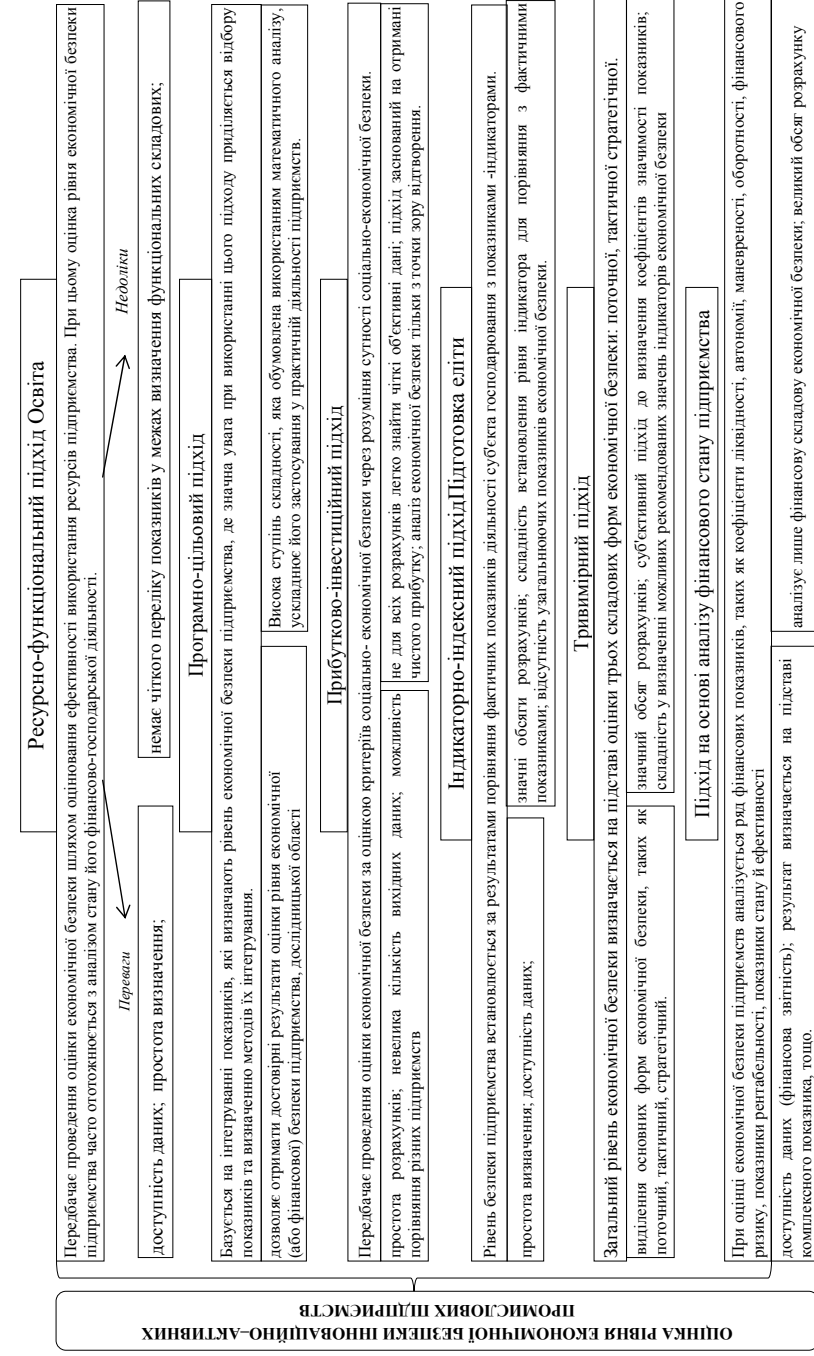

Рисунок 5 - Підходи до оцінки рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств

Таблиця 6 – Показники для оцінки рівня економічної безпеки за функціональними складовими інноваційно-активних промислових підприємств

Автори	І. Нагорна	В. Орлицький	Й. Петрович, А. Кіт	Л. Донець	С.Довбня	Ю. Морозюк	О.Камінішківа	Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б	Ильяшенко С.Н.	Іванюта Т. М
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Показники										
Фінансова складова										
1. Надлишок або недолік: - Власних оборотних коштів - Власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів - Загальної величини основних джерел формування запасів	+	+	+							
2. Прибутковість		+			+	+	+	+		
3. Ділова активність		+		+	+	+	+	+	+	
4. Фінансова стійкість		+		+	+	+	+	+	+	
5. Платоспроможність		+		+	+	+	+		+	
Кадрова складова (інтелектуальна, соціальна)										
1. Показник плинності кадрів	+	+	+	+	+	+	+			+
2. Коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства	+	+	+	+	+	+	+			
3. Показник винахідницької активності	+	+	+	+	+		+			
4. Частка доходу підприємства від використання інтелектуальної власності	+									
5. Рівень дисципліни		+								
6. Продуктивність праці					+				+	+
7.Рентабельність трудових ресурсів					+			+		
Виробничо-технологічна складова (технологічна, техніко-технологічна, виробнична)										
1. Рівень прогресивності технологій	+	+	+	+	+	+	+	+		+
2. Рівень прогресивності продукції	+	+	+	+	+	+	+	+		+
3. Рівень технологічного потенціалу	+	+	+	+	+	+				
4. Фондоозброєність праці		+				+				
5. Коефіцієнт вибуття основних засобів		+					+			
6. Коефіцієнт оновлення основного капіталу		+					+	+	+	+
7. Коефіцієнт шлюбу		+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8. Фондоозброєність основних засобів		+			+		+	+		
9. Матеріаломісткість		+			+					
10. Коефіцієнт зносу основних засобів		+				+				
11. Рівень завантаження виробничих потужностей						+				
12. Енергоємність						+				
13. Коефіцієнт інвестицій								+		+
Законодавчо-правова складова (правова, політико-правова)										
1. Питома вага договорів підприємства, за якими відкриті судові справи, в загальній кількості господарських договорів підприємства	+							+		
2. Питома вага отриманих штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства	+							+		
3. Питома вага сплачених штрафних санкцій у сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства	+									
4. Доля витрат на юридичний супровід діяльності підприємства в загальній структурі його витрат	+							+		
5. Коефіцієнт якості юридичних послуг	+	+						+		+
6. Коефіцієнт юридичного менеджменту		+								
Інформаційна складова										
1. Коефіцієнт повноти інформації	+	+	+	+						
2. Коефіцієнт точності інформації	+	+	+	+						
3. Коефіцієнт суперечливості інформації	+	+	+	+						+
4. Продуктивність інформації		+								
5. Коефіцієнт інформаційної оснащеності		+								
6. Коефіцієнт захищеності інформації		+							+	+
Екологічна складова										
1. Коефіцієнт безпеки продукції		+								
2. Коефіцієнт "екологічного баласту"		+								
3. Коефіцієнт раціонального використання відходів		+								
4. Рентабельність продукції з відходів		+								
5. Коефіцієнт забруднення середовища		+								
6. Ступінь забруднення навколишнього середовища						+	+		+	
7. Показник природоохоронної діяльності						+	+		+	
Силова складова										
1. Коефіцієнт безпеки транспорту		+								
2. Коефіцієнт захищеності майна і персоналу	+	+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Інноваційна складова										
1.Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції.	+								+	
2.Частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі	+									

Розроблено на основі [15,6,7,8, 50]

Аналіз методик, заснованих на діагностиці окремих функціональних складових економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, показав, що вони мають ряд поширених загальних недоліків, а саме:

- відсутня обґрунтована рекомендація вибору показників, що відображають стан обраних функціональних складових;
- відсутня єдина тональність діапазону для аналізу стану обраних оціночних складових рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств;
- відсутня єдина система показників за однаковими функціональними складовими. Автори методик не мають єдиної думки щодо критеріальних коефіцієнтів, а тому результати оцінки не є однаковими;
- суб'єктивний характер визначення вагових коефіцієнтів, який залежить від думки експертної групи;
- не враховує якісних показників діагностики функціональних складових економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств або складність визначення їх впливу;
- алгоритм оцінки економічної безпеки є не досконалим і має складнощі в практичному застосуванні;
- утрудненість практичного розрахунку, що пов'язано з великою кількістю функціональних складових рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, запропонованих різними авторами [1].

Враховуючи наведені недоліки існуючих методик оцінки економічної безпеки, необхідно сформулювати перелік показників, які нададуть змогу достовірно і всебічно оцінити як рівень кожної

складової економічної безпеки, так і загальний її рівень, враховуючи особливості діяльності підприємства.

Значення вибраних показників повинні бути порівнянними між собою при визначенні рівня економічної безпеки інноваційно-активного промислового підприємства за кожною складовою і при розрахунку комплексного показника. Для спрощення процесу збору та обробки інформації, необхідної для оцінки рівня економічної безпеки, потрібно визначити джерела і чіткий механізм їх отримання [15].

Для цього до основних фінансових індикаторів, що характеризують рівень економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств на основі функціональних складових, відносять такі показники, зведені в табл. 7. [6]

В якості інтегрованого показника економічної безпеки багатьма вченими пропонується використовувати економіко-математичне моделювання [15].

Для оцінки економічної безпеки найбільш часто на практиці використовуються статистичні методи, такі як: методи кореляційно-регресійного аналізу; метод головних компонент; методи факторного аналізу; методи порівняльного аналізу тощо.

Таблиця 7 – Основні фінансові індикатори та їх нормативні значення

Показник	Нормативні значення показника
1	2
Фінансова складова	
1. Показники, що визначають фінансову стійкість:	
– Коефіцієнт автономії	> 0,5
– Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів або коефіцієнт фінансового ризику	<0,5 = 1
– Коефіцієнт фінансової стійкості	(Нормативне значення 0,5 <КФС <0,9)
– Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	(Нормативне значення 0,1 <Км <0,5)
– Коефіцієнт маневреності власного капіталу	
– Коефіцієнт співвідношення мобільних та іммобілізованих коштів або коефіцієнт структури капіталу	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Коефіцієнт оновлення основного капіталу	P.10> p.9
– Коефіцієнт маневреності власних коштів	≥05

1	2
2. Показники, що визначають платоспроможність:	
– Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Нормативне значення $0,2 < \text{Кал} = 0,5$)
– Коефіцієнт загальної ліквідності	≥ 2
– Коефіцієнт швидкої ліквідності або проміжний коефіцієнт ліквідності	(Нормативне значення $0,6 < \text{КШЛ} = 0,8$)
– Коефіцієнт поточної ліквідності або загальний коефіцієнт покриття	$> 2,0$
– Коефіцієнт фінансового ризику	≤ 1
– Коефіцієнт фінансової незалежності	$\geq 0,5$
3. Показники, що визначають ділову активність	
– Коефіцієнт загальної оборотності капіталу або ресурсовіддача	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Фондовіддача	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Фондоозброєність	> 10
– Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних активів або коефіцієнт оборотності запасів	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці) ≥ 2
– Період обороту запасів	(Позитивна характеристика - зменшення в динаміці)
– Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Період повернення кредиторської заборгованості	(Позитивна характеристика - зменшення в динаміці)
– Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Період повернення дебіторської заборгованості	(Позитивна характеристика - зменшення в динаміці)
4. Показники, що визначають ефективність основних засобів	
– Фондовіддача основних засобів	≥ 10
– Коефіцієнт зносу основних засобів	$\leq 0,5$
– Коефіцієнт вибуття основних засобів	$p.9 < p.10$
– Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	$> 0,26$
Кадрова складова	
– Коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства	$> 0,039$
– Інтелектуальноозброєність	$> 9,25$
– Коефіцієнт фізичного старіння кадрів	$> 0,423$
– Показник плинності кадрів	(Позитивна характеристика - зниження в динаміці)
Виробничо-технологічна складова	
– Коефіцієнт оновлення основного капіталу	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Коефіцієнт зносу основних засобів	Позитивна характеристика - зниження в динаміці

1	2
– Фондоозброєність праці	> 10
– Частка витрат на НДДКР	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Енергоємність	(Позитивна характеристика - зниження в динаміці)
– Доступ до ноу-хау (рівень прогресивності технологій)	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
Законодавчо-правова складова	
– Питома вага договорів підприємства, за якими відкриті судові справи, в загальній кількості господарських договорів підприємства	Позитивна характеристика - зниження в динаміці
– Наявність на підприємстві юридичної служби	(Позитивна характеристика - наявність)
Інформаційно-аналітична складова	
– Наявність на підприємстві інформаційно-аналітичного підрозділу	(Позитивна характеристика - наявність)
– Коефіцієнт повноти інформації	
– Коефіцієнт точності інформації	
– Рівень захисту комерційної (конфіденційної) інформації та рівень втрат від промислового шпionaжу	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
Екологічна складова	
– Витрати на захист навколишнього середовища	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
– Питома вага витрат на екологічну безпеку у собівартості	(Позитивна характеристика - зростання в динаміці)
Силова складова	
– Частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат	$> 0,12$
– Забезпеченість працівників підприємства службою охорони	$> 0,09$
Інноваційна складова	
– Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції	$> 0,094$
– Частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі	$> 0,044$

Розроблено на засадах [13,10]

Для визначення загального рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств із застосуванням фінансових показників, доцільно використовувати модель рейтингової оцінки підприємства [6, 13].

Іншим найбільш поширеним підходом до оцінки економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств є *програмно-цільовий підхід*, заснований на інтегральному показнику, який визначається на підставі адитивної згортки приватних показників, що характеризують різні складові безпеки.

В своїх працях Мунтіян В. І. пропонує приватні показники визначати у балах за експертними оцінками [10]. Однак не завжди є можливість визначення цих нормативів, а також для певних підприємств і показників існують індивідуальні особливості, які потрібно враховувати у відповідних нормативах.

Дем'яненко Г.Е. з метою підвищення правильності оцінки запропонував за аналогією з методом Альтмана визначати за допомогою множинного кореляційно-регресійного аналізу залежність між інтегрованими показником і його складовими. Автор визначає лінійні регресійні моделі окремо для великих і малих інноваційно-активних промислових підприємств, а також критерії розташування підприємств в зоні безпеки і небезпеки [2].

Шабинський О. В. [14] при визначенні інтегрального показника безпеки підприємств промислової галузі замість методу адитивної згортки пропонує використовувати метод середньо геометричної. Перевага цього методу – простота розрахунку, проте він має і свої недоліки, з точки зору економічної інтерпретації цей метод не завжди використовується.

Розглядаючи перераховані вище методи, можна сказати, що більш ефективними для оцінки рівня економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, є методи кореляційно-регресійного аналізу, методи факторного аналізу, головних компонентів, та методи порівняльного аналізу.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що методологічні підходи до забезпечення безпеки інноваційно-активних промислових підприємств повинні ґрунтуватися на комплексній взаємодії суб'єктів забезпечення безпеки, об'єктів безпеки із застосуванням чітко визначених засобів і механізмів за умовами дотримання цілей і завдань системи безпеки. При цьому необхідно дотримуватися принципу збалансованого поєднання компонентів

забезпечення безпеки.

На основі систематизованого аналізу підходів різних дослідників запропоновано визначення поняття, «*економічна безпека інноваційно-активних промислових підприємств*» і «*система економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств*».

Виявлено, що основними об'єктами системи економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств вважаються: технологічна, технічна, кадрова, ресурсна, інформаційна, екологічна, правова, фінансова, інтерфейсна і ринкова та інноваційна складові. Згідно з виявленими функціональними складовими, розглянуті підприємницькі ризики, специфічні для інноваційно-активних промислових підприємств.

Розглянуті та проаналізовані показники і методи оцінки економічної безпеки інноваційно-активних промислових підприємств, що отримали найбільше поширення в застосуванні. Серед них – програмно-цільовий метод, що містить розрахунок інтегрального показника, та індикаторний метод.

Література

1. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170с. – Бібліогр.: с. 160-169.
2. Авамилева Т.А. Оценка уровня экономической безопасности предприятия / Т.А. Авамилева // Бизнесинформ. — 2009. — № 2(3). — С. 86–87.
3. Береза З. В. Суть і складові економічної безпеки підприємства / З.В. Береза // Науково-теоретичний журнал “Наука й економіка” Хмельницького економічного університету. – 2009. – Вип. №4 (16). Т. 2. – С. 59–64.
4. Богдан Н.М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств промислового комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем [Електронний ресурс] / Н.М. Богдан // Ефективна економіка. – 2012. – №10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1434>.

5. Васильців Т. Г. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства / Васильців Т. Г. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 212. – С. 153–158.
6. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.
7. Верченко П.І. Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи) : Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 272 с.
8. Вихристюк О. С. Методичні підходи до вимірювання економічної безпеки підприємства. / О. С. Вихристюк. // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 1 (24). – С. 194-200.
9. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. К.: ДП „Укрархбудінформ”, 2001 – 122 с.
10. Грунін С.О. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Изд-во "Питер". – 2002. – 160 с.
11. Доценко І. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків / І. О. Доценко // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1. – С. 69–78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vopu_econ_2013_18_1_10
12. Дем'яненко Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.05 / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.ТуганБарановського.– Донецьк, 2003.– 18 с.
13. Дьяченко О.А. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О.А. Дьяченко, Л.П. Артеменко Л.П./ Актуальні проблеми економіки та управління. – Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-4.pdf>
14. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
15. Економіка підприємства : підруч. / [Покропивний С. Ф. та ін.] ; за ред. С. Ф. Покропивного. – [вид. 2-е, перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
16. Економічна безпека : навчальний посібник / В. і. Франчук, Л.В.

- Герасименко, В.о Гончарова, З.Б. Живко та ін.; за ред. В.і. Франчука. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 348 с., с. 231.
17. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки –Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б.//Актуальні Проблеми Економіки 2009 р., №1(91), с. 98–103
18. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. – К.: НІСД, 2003.– с. 53–87.
19. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія / З. Б. Живко. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 260 с.
20. Забродский В. Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес – информ. 1999. – №15 – 16. – С. 35 – 37.
21. Іванова Н. С. Модель оцінки економічної безпеки агропромислових підприємств / Н. С. Іванова // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 7–8 – С. 26–29.
22. Іващенко А. В., Четверіков П. М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer28/51.pdf>.
23. Іванова Н. С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/...pdf>.
24. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / Т. М. іванюта, А. О. Заїчковський – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
25. Каламбет С.В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі/ С.В. Каламбет, В.А. Воропай // Науковий вісник:Фінанси, банки, інвестиції – 2013 – №2 С. 106–113. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. – К.: Атака, 2005. – 432 с.
26. Камишнікова О.В. Методика оцінки рівня економічної безпеки металургійного підприємства / О.В. Камишнікова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11(101). – С. 77–82.

27. Коваленко М.А., Нагорна І.І. Сіленков Б.В. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації: Монографія. – К.: Олді – плюс, 2006. – 444 с.
28. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / К.В. Коваленко. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
29. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
30. Косянчук Т. Ф. Економічна діагностика : навч. посібник / За заг. ред. Т. Ф. Косянчук – Львів : Новий Світ – 2000, 2007. – 452 с.
31. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 41–45.
32. Копитко М.І. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття та складових елементів системи економічної безпеки підприємств / М.І. Копитко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Херсон, 2013. – Вип. 3. – С. 59–64.
33. Кузенко Ю.О. Поняття економічної безпеки підприємства та актуальність її забезпечення в енергетиці – 2011–С.1
34. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект / С. І. Лекарь // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4(2). – С. 103–111. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnivs_2012_4\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnivs_2012_4(2)_16)
35. Локотецька О. В. Використання системного підходу при дослідженні економічної безпеки підприємства / Локотецька О.В. // Сборник научных трудов "Вестник НТУ "ХПИ" : Технічний прогрес та ефективність виробництва №8 –2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpi.kharkov.ua/archive... pdf>.
36. Маргасова В.Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону / В.Г. Маргасова // Науковий вісник ЧДДЕУ. — Регіональна економіка. — 2011.— №1 (9). — С. 53—61

- http://nvisnik.geci.stu.cn.ua/pdf/2011/nv_1%289%29/11mvgebr.pdf
37. Мак–Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : монография / В. П. Мак–Мак. – М.: Компания «Спутник+», 2003. – 220 с.
38. Міщенко С. П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці / С. П. Міщенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 190–195.
39. Нагорна І.І. Організаційно-економічний механізм у забезпеченні стійкої економічної безпеки промислових підприємств: Дис. кандидата економічних наук: 08.00.04; – Захищена 23.01.2009 р. – О., 2009. – 233 с..
40. Нікітіна А. В. Система управління економічною безпекою підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2012_8/25SUE.pdf.
41. Овсянюк–Бердадіна, О. Ф. Організаційно-економічний механізм державних закупівель послуг: автореф. дис ... екон. наук / О. Ф. Овсянюк-Бердадіна . – Тернопіль : Б.в., 2009 . – 20 с.
42. Пономарев В.П. Влияние государственного регулирования деятельности промышленных предприятий на их экономическую безопасность // Ступенева підготовка фахівців університеті на нові технології навчання, наукове забезпечення рішення регіональних проблем, економічних проблем / Зб. наук. праць Східноукраїнського держ. ун-ту. – Луганск , 2000. – С. 127–128.
43. Пономаренко В.С., Клебанова Т.С., Чернова Н.Л. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: Монография. – Х.: ИД „ИНЖЕК”, 2004. – 144с.
44. Пономаренко А.І. Система економічної безпеки фірми / А.І. Пономаренко // Шлях України до економічної безпеки: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квітня 2006 р.). – Харків, 2006. – 302 с.
45. Приходько С. В. Формування адекватного реальним виробничо-господарським процесам комплексу заходів реагування на загрози економічній безпеці / С. В. Приходько // інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 4. – С. 52–55.
46. Пушкар Т.А. Теоретичні аспекти методології формування моделі

- розвитку промислового комплексу регіону / Т. А. Пушкар // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов». – № 70. – 2011. – С. 98–106.
47. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
48. Різник Н.С. Оцінка та шляхи забезпечення економічної безпеки банку [Електронний ресурс] / Н.С. Різник, І.А. Воробйова // Економічні науки. Серія “Облік і фінанси”: зб. наук. пр. Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2008. – 368 с.
49. Савин В. А. Некоторые аспекты экономической безопасности российской экономики // Аграрный вестник Урала. – 1995. – № 9. – С. 14.
50. Смоквіна Г.А. Сучасні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства: теоретичний досвід і практичне використання // Бізнес Інформ. – 2015. – №11.
51. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы // Вестник Московского гос. ун-та. Сер. «Экономика». – 1995. – № 3. – С. 3–9.
52. Троц І. В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eztuir.ztu.edu.ua/2485/1/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%86_%D0%86.
53. Філіппова С. В., Дашковський о. С. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства / С. В. Філіппова, о. С. Дашковський // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 17–21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economics.opu.ua/n3.html>.64 Серія Економічні науки Випуск 3. 2013
54. Франчук В. і. особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки: монографія / В. і. Франчук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.
55. Чорна М. В., Пірятінська І. В. Концептуальна модель економічної

- безпеки промислового підприємства [Електронний ресурс] / М. В. Чорна, І. В. Пірятінська // Ефективна економіка. – 2012. – №10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1477>.]
56. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // наука молода. – 2010. – № 10. – С. 178–181.
57. Шульга І. П. Сучасні підходи до формування системи економічної безпеки акціонерного товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=366>.
58. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы. – М.: Изд-во «Ось-89». – 2003. – 352 с.
59. Якубович З.В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення [Текст] / З.В. Якубович // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 704. – С. 71–76.